

O'ZBEK TILINING SOHADA QO'LLANILISHIDA SO'ZLARNING BOYIB BORISH USULLARI

N.S.Igamnazarova

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Ijtimoiy va aniq fanlar kafedarsi
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori PhD, dotsent*

Annotatsiya: Til – boy tariximiz, hayotbaxsh qadriyatlarimiz, dinimiz, xalqimizga xos dunyoqarashni ko'rsatuvchi ko'zgu, ajdodlar merosini avlodlarga yetkazuvchi vositadir. Shuning uchun ham o'z tilini yo'qotgan millat o'zligidan mahrum bo'ladi, ma'naviy inqirozga uchraydi.

Kalit so'zlar: moddiy olam, me'yor, taraqqiyot, e'tibor, tafakkur, soha

Annotation: Language is a mirror that shows our rich history, life-giving values, religion, worldview of our people, a tool that conveys the heritage of ancestors to generations. That is why a nation that has lost its language loses its identity and suffers a moral crisis.

Keywords: material world, norm, development, attention, thinking, field

Tilimizda qo'llanilib kelinayotgan avtor, arxitektor, gumanizm, doklad, ideologiya, inspektor, intelligent, kontrol, komandirovka, komanirovochnaya, leksiya, ministr, oblast, ostanovka, planeta, problema, rayon, raport, redaktor, revolyusiya, spravka, student, sekretar, tema, territoriya, tradisiya, forma singari so'zlar o'rnini muallif, me'mor, insonparvarlik, ma'ruza, mafkura, nozir, ziyoli, nazorat, safar, safarnoma, ma'ruza, vazir, viloyat, bekat, sayyora, muammo, tuman, xabarnoma, muharrir, inqilob, ma'lumotnoma, talaba, kotiba, mavzu, hudud, an'ana, shakl kabi tavsiya etilgan so'zlar osonlik bilan egalladi. Chunki ular dubletlar sifatida tilimizda ozmi-ko'pmi oldindan ham qo'llanilib kelinayotgan edi.

Ko'pgina misollar tahlili atamalar, nomlanishlar turg'unligi murakkab masala ekanligini ko'rsatadi. O'zbekiston Respublikasi sobiq Ittifoq tasarrufida ekanligida, rus tilining Ittifoq hududidagi boshqa tillarga ta'siri kuchli bo'lgan paytlarda biz hech bir ikkilanmasdan respublika, oblast, rayon, avtor, agitasiya, propaganda, ideya, plan, forma, present, proses, komandirovka, raport, spravka, student, sekretar, ministr kabi so'zlarni, garchi ularning tilimizda (oldin qaysi tildan qabul qilingan bo'lishidan qat'iy nazar) muqobil variantlari bo'lsa-da, ishlataverar edik. Vatanimizning mustaqillikka erishishi munosabati bilan tabiiy ravishda bu so'zlarga jamoatchilik tomonidan munosabat bildirildi. Muloqot – hamkorlikda faoliyat ehtiyoji bilan taqozolangan aloqa o'rnatish va uni rivojlantirish jarayoni; muloqat belgilar tizimi orqali subyektlarning o'zaro ta'sirlashuvi. Muloqat-kamida ikki kishining o'zaro ta'sir jarayoni bo'lib, bu ta'sir davomida axborot almashinadi, munosabat o'rnatiladi va rivojlantiriladi, tugatiladi yoki korreksiyalanadi. Ma'lumki muloqot

sub'ektlarini barcha tirik mavjudotlar, odamlar tashkil etadi. Muloqot barcha tirik mavjudotlar o'rtasida yuz berishi mumkin, biroq, odamlar o'rtasidagi muloqot til va tafakkurga bog'liq ekanligi bilan ajralib turadi. Jonli ijodiy muloqot faqat insonlar o'rtasida amalga oshirilishi mumkin. Muloqotda ijtimoiy va shaxsiy munosabatlar ro'yobga chiqariladi. Muloqotsiz kishilik jamiyati bo'lishi mumkin emas. Chunki muloqot jarayonida insonlar bir-birining dunyoqarashini boyitadi. Aynan muloqot hamkorlikda faoliyat rejasini tuzish, uni ro'yobga chiqarish uchun individlar o'rtasida muloqot amalga oshirilishi shart. Muloqot vositasida hamkorlikdagi faoliyat tashkil etiladi va amalga oshiriladi. Ayni vaqtda faoliyat davomida kishilar o'rtasida yangi-yangi munosabatlar va aloqalar shakllanadi. Muloqat o'zbek tili izohli lug'atida bayon etilishicha arabcha so'zdan kelib chiqqan bo'lib, o'zbek tilida "uchrashish", "ko'rishish", "qabul qilish", degan ma'nolarni anglatgan. Faylasuf olimlar J.Ya.Yaxshilikov, N.E.Muhammadiyevlar muloqat tushunchasining mohiyatini ifodalashga harakat qilganlar. "Muloqat bilan faoliyat o'zaro chambarchas bog'liqdir. Shundan kelib chiqqan holda muloqat tushunchasini shunday ta'riflashga uringanlar. Muloqat bu, kishilarning o'zaro bevosita yoki bilvosita uchrashishi, ko'rishishi, qabul qilishi orqali o'rnatiladigan munosabatlari natijasida axborotlar almashiladigan, olingan ma'lumotlar bo'yicha tegishli xulosalar chiqarishga asos bo'ladigan ko'p qirrali jarayondir". Yuqoridagi fikrlarga tayanib, muloqat jarayonini nisbiy tarzda quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'lishini ifodalash mumkin.

1. Individlarning o'zaro ta'sir jarayoni;
2. Individlarning o'rtasidagi axborot almashinuvi jarayoni;
3. Bir shaxsning boshqa shaxsga munosabati jarayoni;
4. Bir kishining boshqalarga ta'sir ko'ratish jarayoni;
5. Bir-birlariga hamdardlik bildirish imkoniyati;
6. Shaxslarning bir-birlarini tushinishi jarayonini o'z ichiga qamrab oladi.

1. Bevosita muloqat "yuzma-yuz" suhbat bo'lib, uning har bir ishtirokchisi idrok qiladi va hamma mavjud vositalarni keng qo'llaydi.

2. Bilvosita muloqat ham aloqa vositasi bo'lib, unda shaxslar, aloqa vositalari va mexanizmlar ishtirok etadi. (Masalan: telegraf, telefon orqali gaplashish).

3. Rolli muloqat bu odamlar tamonidan ijtimoiy rollar orqali amalga oshiriladi. Masalan, tergovchi va jabrlanuvchi o'rtasidagi muloqat rollidir.

4. Mazmunli muloqat bu individning boshqa shaxsga o'z holati, kayfiyati, hohishini mimika, harakat, imo-ishora orqali bildirishidir.

5. Rasmiy muloqat yuridik kuchga ega bo'lib, davlat va jamiyat manfaatlarini ko'zlagan hamda qayd etiladigan muloqat turidir. Masalan, tergov jarayonidagi so'roq qilish.

6. Norasmiy muloqat bu shaxslararo o'zaro muloqat jarayonida o'zini qiziqtirgan u yoki bu ma'lumotga ega bo'lish hisoblanadi.

Shu bilan birgalikda muloqat quyidagi vazifalarni ham bajaradi:

1. Aloqa o'rnatish-suhbatdoshni aloqaga kirish uchun tayyorlash;
2. Informationsion – suhbatdosh bilan muayyan ma'lumotlar, fikrlar va rejalarni almashish;
3. Faoliyatga undash – suhbatdoshni biror harakatni bajarishga rag'batlantirish;
4. Koordinatsion – suhbatdosh bilan hamkorlikdagi faoliyatni tashkil etish va uni amalga oshirishda harakatlarni muvofiqlashtirish;
- 5) Tushunishni ta'minlash- suhbatdoshning fikrlari va hissiyotlarni tushunish;
- 6) Motivlashtirish-suhbatdoshda muayyan hissiyotlarni uyg'otish hamda ularni o'zgartirish;
- 7) Munosabat o'rnatish – munosabatlar tizimidagi shaxsiy o'rnini, mavqeni aniqlash;
- 8) Ta'sir ko'rsatish – suhbatdoshning hulq-atvori, shaxsiy xususiyatlari, maqsadlari va yo'l-yo'riq, ko'rsatma, dasturlarini o'zgartirish va shu kabilarni bajaradi.

Biznes inglizcha so'zdan olingan bo'lib, *business* bandlik degan ma'noni anglatib, qonun doirasidagi tijoriy faoliyatga aytiladi. Biznesda tovar hamda xizmatlarni yuzaga keltirib, bozordagi talab va ehtiyojlar qondirilganda ushbu jarayon yuzaga keladi. Muvaffaqiyatli biznes yuritish ko'p narsani talab qiladi. Biroq, agar muloqot qobiliyatlari samarali va samarali bo'lmasa, hech narsa yaxshilanmaydi. Ishbilarmonlik muloqotining samarali ko'nikmalari biznesning muvaffaqiyatida muhim ahamiyatga ega. Aloqa samarali bo'lishi uchun u faqat gapirish va eshitishdan nariga o'tishi kerak. Bu esa so'z tanlash, xabarning ravshanligi va muloqot uslubini o'z ichiga oladi. Muloqot qobiliyati tashkilotning muvaffaqiyatiga yoki muvaffaqiyatsizligiga ta'sir qiladi. Biznes muhitida hamkorlik va jamoaviy ish ajralmas. Biznes muloqot shaxsiy va ijtimoiy muloqotga nisbatan rasmiyligi bilan xarakterlanadi. Har qanday biznesning muvaffaqiyati g'oyatda yaroqli va samarali muloqotga bog'liq bo'ladi. Bu muloqot biznes tashkilotlari, bozorda, tashkilotlar va ishchilarning turli xil guruhlari, biznes egalari va ishchilari, xaridorlar va sotuvchilar, xizmat ta'minotchilari va mijozlar, savdo va tashkilot xodimlari hamda matbuot xodimlari o'rtasida ham sodir bo'ladi. Bu kabi barcha muloqotlar biznesga o'z ta'sirini o'tkazadi.

Diqqat bilan qilingan bu kabi muloqot biznes manfaatlariga ko'maklashadi. Aks holda, u tashkilotni nochor ahvolda ko'rsatadi. Muloqot har qanday tashkilot uchun hayotiy kuch manbaidir. Har qanday tashkilotda asosiy muammo samarali muloqot jarayonidir. Odatda, boshqaruv muammosi yyetarli darajada bo'lmagan muloqotga sabab bo'ladi. Buyruqlarni noto'g'ri talqin etish jiddiy xatolarni keltirib chiqaradi. Muloqotdagi asosiy muammo talqin etilgan ma'no bo'lib, uni so'zlovchi ko'zda tutmagan bo'lishi mumkin. So'zlovchi va tinglovchi alohida ikki shaxsli, ularning o'z cheklovlari mavjudligini va ular o'rtasidagi xabarda ma'no buzilishi mumkinligini anglab yetish shart. Insonlar tashkilot ichida bir-birlari bilan muloqot qilishlari ichki

muloqot hisoblanadi. Bu bir jamoada ishlash va umumiy maqsadlarni anglab yetish uchun qilinadi. Muloqot rasmiy yoki norasmiy bo'lishi mumkin. Ichki muloqot yuzma-yuz va yozma muloqotni o'z ichiga oladi. Xabar, hisobot, ofis buyruqlari, aylanma farmoyish, faks, videokonferensiya, yig'ilish va shu kabilar ichki muloqot namunalaridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг “Ўзбекистон Республикасининг “Давлат тили ҳақидаги Қонуни қабул қилинганининг ўттиз йиллигини кенг нишонлаш тўғрисида” ги ПҚ -4479-сонҚарори.
2. О‘zbek tili (darslik) S.Shermuhamedova. –Toshkent: “IQTISOD-MOLIYA”, 2023. -200 b. (Adabiyot TDIU ARMda bosma va elektron shaklda mavjud)
2. О‘zbek tilini o‘rganamiz (darslik). M.Muxitdinova Toshkent. TDIU. 2022-y. 250 b. (Adabiyot TDIU ARMda bosma va elektron shaklda mavjud)
3. О‘zbek tili (elektron darslik) N.Husanov, N.Dilmurodova, R.Xo‘jaqulova 2022.244 b. (Adabiyot TDIU ARMda bosma va elektron shaklda mavjud)
4. Asadov, M. (2025, July). HOMO POETIKUS KONSEPSIYASI: NAVOIY VA RUMIY. In Conferences (Vol. 1, No. 1).
5. Asadov, M. (2025). The concept of individualism and absurdity in Camus’ the stranger. American Journal of Philological Sciences, 5(03), 119-123.
6. Asadov, M. (2023). SIZIF HAQIDA MIF: KAMYU VA XURSHID DO ‘STMUHAMMAD. In Conferences (Vol. 1, No. 1).
7. Asadov, M. T. (2022). Existential interpretation of the motive of “loneliness” in the work “the stranger” by Albert Camus. Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, 12(2), 1-6.
8. Turaevich, A. M. (2022, January). LONELINESS AND ABSURDITY IS THE BASIS OF ALBER KAMYU’S CONCEPT OF ART. In European journal of science archives conferences series/Konferenzreihe der europäischen Zeitschrift für Wissenschaftsarchive (Vol. 2013, p. 30).
9. Mamatkadirovna, A. K., Mamatkadirovna, N. K., & Burxonovna, A. C. Translation as a Special Type of Language and Intercultural Communication. JournalNX, 176-180.
10. O‘roqovna, H. M., & Isomiddinovna, Z. Z. About Kutadgu Bilig And Its Interpretation In Foreign Languages. JournalNX, 185-188.
11. Karimova, A. M., & Sh, A. Z. The Problem Of Reflecting Nationality In Literary Translation. JournalNX, 428-432.